

**FELSEFE-BİLİM İLİŞKİLERİ:
DİSİPLİNLERARASI YAKLAŞIM BAĞLAMINDA
EPISTEMOLOJİK ANALİZ**

Zulfugarov Vusal Rahman oğlu, Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi Felsefe ve Sosyoloji Enstitüsü, (PhD)

**FALSAFA-FAN ALOQALARI: FANLARARO
YONDASHUV KONTEKSTIDA EPISTEMOLOGİK
TAHLİL**

Zulfugarov Vusal Rahmon o'g'li, Ozarbayjon Milliy fanlar akademiyasining Falsafa va sotsiologiya instituti, falsafa fanlari doktori (PhD)

**PHILOSOPHY-SCIENCE RELATIONS:
EPISTEMOLOGICAL ANALYSIS IN THE
CONTEXT OF AN INTERDISCIPLINARY
APPROACH**

Vusal Zulfugarov Rahman oglu, The Institute of Philosophy and Sociology of Azerbaijan National Academy of Sciences, (PhD) in philosophy

**ОТНОШЕНИЯ ФИЛОСОФИИ И НАУКИ:
ЭПИСТЕМОЛОГИЧЕСКИЙ АНАЛИЗ В
КОНТЕКСТЕ МЕЖДИСЦИПЛИНАРНОГО
ПОДХОДА**

Зульфугаров Вусал Рахман оглы, Институт философии и социологии Национальной академии наук Азербайджана, доктор философии (PhD)

<https://orcid.org/0009-0004-7491-3520>

e-mail:

vzulfugarov@gmail.com

Öz: Makalede, çağdaş tarihsel dönemde felsefe-bilim ilişkilerinin bir takım epistemolojik özellikleri disiplinlerarası bir yaklaşım prizmasından ele alınmaktadır. Disiplinlerarası araştırma alanı kendine has araştırma metodolojisi ve yöntemlerine sahip olduğundan felsefe-bilim ilişkilerine de özel bir içerik kazandırdığı gösterilmektedir. Bu yaklaşım içerisinde «disiplinlerarasılık» terimi, kendine özgü yaklaşımı, araştırma metodolojisi ve yöntemleriyle bilimsel bilişsel bir konum olarak değerlendirilebilir. Makalede, disiplinlerarası bir yaklaşımın karakteristik özelliği olan sistemik etkileşimler prizmasında görecilik, bağlamsalcılık, öznelarasılık ve perspektifçilik gibi metodolojik ilkeler kullanılmıştır. Yöntem olarak sistem araştırması ve bütünleştirici dinamiklerin sağlanması kullanılmaktadır. Bilimsel yenilik, modern aşamada felsefe-bilim ilişkilerinin bilimsellik-teknolojik-toplumsallık «sistemi» veya «ağı»nın parametrelerinden biri olduğu teziyle ilgilidir. Bunun somut tezahürlerinden biri, felsefe-bilim ilişkilerinde kültürel bağlamın giderek artan rolüdür.

Anahtar Kelimeler: Görecilik, bağlamsalcılık, bilimsel perspektifçilik, öznelarasılık, disiplinlerarasılık.

Annotatsiya: Maqolada zamonaviy tarixiy davrda falsafa va fan munosabatlarining ba'zi gnoseologik xususiyatlari fanlararo yondashuv prizmasi orqali ko'rib chiqiladi. Fanlararo tadqiqot sohasi o'ziga xos tadqiqot metodologiyasi va usullariga ega bo'lganligi sababli u falsafa-fan munosabatlariga alohida mazmun berishi ko'rsatilgan. Ushbu yondashuv doirasida "fanlararolik" atamasini o'ziga xos yondashuvi, tadqiqot metodologiyasi va usullari bilan ilmiy kognitiv pozitsiya deb hisoblash mumkin. Maqolada fanlararo yondashuvga xos bo'lgan tizimli o'zaro ta'sirlar prizmasida relyativizm, kontekstualizm, intersub'yektivlik va perspektivizm kabi metodologik tamoyillar qo'llaniladi. Usul sifatida tizim tadqiqoti va integrativ dinamikani ta'minlash qo'llaniladi. Ilmiy innovatsiya zamonaviy bosqichda falsafa-fan munosabatlari ilmiy-texnologik-ijtimoiy "tizim" yoki "tarmoq" parametrlaridan biri ekanligi haqidagi tezis bilan bog'liq. Buning konkret ko'rinishlaridan biri falsafa-fan munosabatlarida madaniy kontekst rolining ortib borishidir.

Kalit so'zlar: relyativizm, kontekstualizm, ilmiy perspektivizm, intersub'yektivlik, fanlararolik.

Abstract: In the article, some epistemological features of philosophy-science relations in the modern stage are discussed through the prism of an interdisciplinary approach. It is emphasized that since the field of interdisciplinary research has its own research methodology and methods, it also brings a special content to philosophy-science relations. Within this approach, the term "interdisciplinarity" can be considered as a scientific cognitive position with its unique approach, research methodology and methods. In the article, methodological principles such as relativism, contextualism, intersubjectivity and perspectivism are used in the prism of systemic interactions, which are characteristic of an interdisciplinary approach. System research and providing integrative dynamics are used as methods. Scientific innovation is related to the thesis that philosophy-science relations in the modern stage are one of the parameters of the scientific-technological-social "system" or "network". One of the concrete manifestations of this is the increasing role of the cultural context in philosophy-science relations.

Key words: relativism, contextualism, scientific perspectivism, intersubjectivity, interdisciplinarity.

Аннотация: В статье ряд гносеологических особенностей отношений философии и науки на современном этапе рассматриваются через призму междисциплинарного подхода. Подчеркивается, что область междисциплинарных исследований имеет собственную методологию и методы исследования, что также придает особое содержание отношениям философии и науки. В рамках данного подхода термин "междисциплинарность" можно рассматривать как научную познавательную позицию, имеющую собственный подход, методологию и методы исследования. Такие методологические принципы, как релятивизм, контекстуализм, интерсубъективность и перспективизм, используются в статье через призму системных взаимодействий, характерных для междисциплинарного подхода. В качестве метода используются системные исследования и обеспечение интегративной динамики. Научная новизна связана с тезисом о том, что отношения философии и науки на современном этапе являются одним из параметров "системы" или "сети" научности-технологичности-социальности. Одним из его конкретных проявлений является возрастающая роль культурного контекста в отношениях философии и науки.

Ключевые слова: релятивизм, контекстуализм, научный перспективизм, интерсубъективность, междисциплинарность.

1. Giriş. Bilimler arasındaki ilişkilerin genişlemesi ve derinleşmesi yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bunlar disiplinlerarası, multidisipliner, transdisipliner ve nanobilim gibi türlere ayrılırlar. Kural olarak disiplinlerarası, multidisipliner ve transdisipliner etkileşim türlerine dayanırlar. Aynı zamanda filozoflar modern bilimlerarası ilişkileri genel disiplinlerarası yaklaşım adı altında birleştirmektedir. Burada özel olan, onu

bilimlerarası ilişkilerin spesifik içeriğine göre değil, bilimsel bilişsel yaklaşımın (bilişsel ve sosyo-kültürel açıların birliğinde) doğasına göre sınıflandırmaktır [13, 593–601; 2, 7-20].

"Disiplinlerarası" ("interdisciplinary") teriminin iki anlamda kullanılmasının bir temeli vardır. Çünkü burada geniş anlamda "inter" sözünü genel olarak farklı disiplinlerin (sayılarında herhangi bir sınırlama yoktur) bilişsel alanlarının ortak kognitif bölgesi anlamına gelebilir. Bu açıda

disiplinlerarası bilişsel ortamın içeriğinin somut ayrıntılarına girmeden, genel epistemolojik düzeyde farklı bilimlerin ortak bilişsel alanı olarak “disiplinlerarası” terimi kullanılabilir.

Aynı zamanda “disiplinlerarasılık”, bilimler arasındaki ilişkilerde güçlü entegrasyon anlamına gelir. Bu anlamda J.Petts, S.Ovens ve H.Bulkeley disiplinlerarasılığı disiplinlerarası ilişkilerin genel bir özelliği olarak vurgular [13, 593–601].

Bu makalede “disiplinlerarası” terimini farklı bilim alanlarının (disiplinlerarası, multidisipliner, transdisipliner) belirli etkileşim türleri açısından değil, yukarıda vurguladığımız ve bütün olarak modern aşamada farklı bilim alanlarının ortak epistemolojik ve metodolojik alanı olarak kullanıyoruz.

Ayrıca konuya bu tür yaklaşmanın genel düzeyde felsefe ve bilim arasındaki karşılıklı ilişkilere dair mevcut felsefi yaklaşımlar bağlamında da önemli olduğunu dikkate alıyoruz. Bu makalede uygulanan yaklaşım aslında bu genel düzeyin (“alt sistem” terimini de kullanabiliriz) bileşenlerinden biri olarak düşünülebilir. İşte bu genel teorik ve epistemolojik-metodolojik prizmada modern disiplinlerarası çalışmalarla felsefenin epistemolojik-metodolojik ilişkileri araştırılmaktadır.

Genel olarak disiplinlerarası araştırmalarda özel araştırma metodolojisi ve yöntemleri kullanılır. Yani buradaki “disiplinlerarası” terimi aynı zamanda özel bir araştırma stratejisi anlamına da gelmektedir. Felsefe ile disiplinlerarası yaklaşımın metodolojik açıdan etkileşimine bu prizmadan bakılabilir. Bunun için görecelik, bağlamsalcılık, öznelerarasılık ve perspektifçilik gibi metodolojik ilkeler kullanılır. Yöntem olarak sistematik araştırma kullanıldı.

2. Modern aşamada felsefe-bilim ilişkileri: bazı epistemolojik özellikler. Geleneksel olarak bilim felsefesinde bilimsel yöntemler incelenir. Felsefe, bilim felsefesi bölümüyle bilimsel bilişle doğrudan etkileşime girer. Ancak bilimdeki değişimin her aşamasında bu etkileşimin içerik tonları ayırt edilebilmektedir. Aynı zamanda felsefe-bilim ilişkileri sadece metodolojik alanla sınırlandırılmaz. Genel düzeyde felsefe-bilim ilişkilerinin epistemolojik, metodolojik ve dünya görüşü yönleri mevcuttur.

Bilim felsefesinin gerçekliğin bilimsel açıklamasını (veya tanımını) mutlaklaştırmadığını

vurgulamak gerekir. Burada bilimsel yaklaşımların kendi doğasının incelenmesi özel bir yer tutur. Örneğin, bilimsel bilginin yaratılmasında ampirik ve rasyonel açıların etkileşiminin felsefi anlayışı, bilimsel teorilerin doğru olma kriterleri, bilim adamlarının ortaya koyduğu hipotezlerin doğruluğu gibi sorunlar araştırılır. Bilimsel bilginin yaratılmasının tamamen kognitif ve sosyo-kültürel açılarının etkileşimi de bilim felsefesinde araştırılmaktadır. Bilimsel bilginin toplumsallaştırılması için kullanılan dil bilim felsefesinin ilgi alanına girmektedir. Bu yüzden bilim felsefesi metafizik, epistemoloji ve dil felsefesiyle yakından ilişkilidir.

Burada felsefe ve bilim arasındaki ilişkiye dair birçok soru ortaya çıkıyor. Örneğin, bilimsel bir problemi analiz etmek için felsefeyi bir metodoloji olarak kullanmak mümkün müdür?

Bu tür soruları dikkate alarak gelinen aşamada felsefe-bilim ilişkilerine yönelik üç temel yaklaşım olduğunu vurgulamaktadırlar. Şu anda felsefe ve bilim nispeten bağımsız bilgi alanları olarak görülüyor. Bunun temelinde incelenen nesnelere farklı felsefi ve bilimsel yaklaşımların kabul edilmesi dayanmaktadır. Bilimsel yaklaşıma göre bilim gerçeklerle (facts) çalışır. Gerçeklik olgularda görülür (modern yaklaşımlarda bile konunun bu yönü kesin olarak kabul edilmemektedir). Felsefe kavramlarla, soyut kuramsal-metodolojik ölçütlerle çalışır. Bu bağlamda felsefe, bilimsel yargıların başlangıç ilkelerinin anlaşılmasını mümkün kılar.

İkinci yaklaşım Willard Van Orman Quine'in «Deneyciliğin İki Dogması» (1951) makalesinde ifade edilmiştir [14, 20-46]. Quine'e göre 20. yüzyıl bilimsel emprizimde iki doktrin hakimdir. Bunlardan ilki, gerçeği analitik ve sentetik kategorilere ayıran ve aralarında temel bir farklılık olduğunu iddia eden ampirizmdir. Quine'a göre analitik bilimsel doğrular mutlak doğrulardır, sentetik bilimsel doğrular ise somut olgulara dayandıkları için görecelidirler.

Benzer şekilde ikinci dogma olarak sunduğu redüksiyonizmi Quine eleştirmektedir. Quine'a göre indirgemecilik, algılanan (anamlı) her fikrin, doğrudan deneyimle aynı olduğu varsayılan bazı mantıksal yapılara eşdeğer olduğunu dikkate alır. Aslında bilgi, «deneyimle yalnızca sınırlarda temas eden bir insan yapısıdır» veya «...deneyim, bilimin sınır koşullarıdır» [14, 20-21].

Bunlardan Quine'in vardığı sonuç, bu doktrinlerin hiçbirinin yeterince gerekçelendirilmediği ve bunlardan birincisinin reddedilmesi bilişsel açıdan «spekülatif metafizik ile doğal bilim arasındaki sınırın silinmesine» yol açarken, diğeri «pragmatizme yönlendirir» [14, 20-21]. Genel olarak bu, bilim ile felsefe arasına net bir çizgi çekmenin imkansız olduğu anlamına gelir.

Son olarak üçüncü yaklaşım, olguların temsilini dilsel deneyime, bir bütün olarak dilin doğasına yönlendirir. Bu çerçevede daha geniş bir alanda bilginin gerçekliğine ilişkin kriterlerin varlığını kabul eder. Felsefe aynı zamanda gerçekliğin «bilimsel olmayan yöntemlerini» de kabul eder. Bu yönüyle bilimden farklıdır [4].

Epistemolojik alanda bu üç yaklaşımı analiz edersek ortak bir sonuca varabiliriz. Somut olarak, bu yaklaşımlar açık ya da örtülü olarak felsefe ve bilimin birbirinden farklı olduğunu ileri sürmektedir. İlk yaklaşım, felsefe ve bilimin «iki özerk bilgi alanı» olduğunu açıkça belirtirken, ikincisinde Quine'in yorumu, bilim ve felsefenin epistemolojik, tanımlayıcı ve metodolojik sınırlarının kesin olarak tanımlanmamış olmasıyla ilgilidir. Burada W. Quine, felsefi anlayış tarihinde mevcut iki dogmayı engel olarak görüyor. Üçüncü yaklaşım çerçevesinde felsefenin dil deneyimi açısından bilimden farklılaştığı, dolayısıyla felsefenin bilimsel olmayan yöntemlerle bile çalışabileceği tezi bulunmaktadır.

Bu sonucun prizmasından felsefe ve bilim arasındaki ilişkinin derin ve geniş metodolojik ilkeler ışığında araştırılmasının önemi açıkça görülmektedir. Bu ilkeler arasında görecelik, bağlamsalcılık, öznelarasılık ve bilimsel perspektifçiliğin yerini görüyoruz.

2.1. Görecelik ve bağlamsalcılık: epistemolojik özellikler. Bizi dil pratiği bağlamında epistemik görecelik ilgilendirir. Çünkü bu çerçevede modern aşamada felsefe ve bilim arasındaki ilişkiye epistemolojik açıdan bakmak mümkündür. Bu elbette diğer yaklaşımların alternatifini dışlamaz. Buna ek olarak, birincisi, dil pratiğinin araştırmacılar tarafından yaygın olarak kullanılmasıdır, ikinci olarak, bu yaklaşım çerçevesinde inanıyoruz ki, örneğin bilginin edinilmesinde görecelik ve mutlakiyetçiliğin konumlarını karşılaştırabiliriz.

Epistemolojinin temel sorunları bu tür bir dil pratiği aracılığıyla yorumlanabilir. Bu noktada

epistemolojik görecelik ile epistemolojideki bağlamsalcılık arasındaki yakın bağlantıyı dikkate almak gerekir [16, 58-80].

Bu makalede tanımladığımız bilimsel amaç bağlamında bu tür bir problem ifadesinin özü nedir? Ana hedef modern aşamada bilginin içeriği ve özüne ilişkin felsefi araştırmaların ışığında felsefe ve bilim arasındaki ilişkiye disiplinlerarası bir yaklaşımın prizmasından göz atmaktır.

Öncelikle modern felsefi ve bilimsel literatürde görecelik ve mutlakiyetçilik arasında yoğun tartışmaların olduğunu vurgulayalım. Bu durum epistemoloji çerçevesinde de kendini göstermektedir [7]. «Bilimsel bilgi mutlak mı yoksa göreceli mi?» sorusunun yanıtları etrafında hararetli tartışmalar yapılıyor. Felsefe-bilim ilişkileri bağlamında bu, felsefi anlayışın epistemolojik koşullarını disiplinlerarası bilgi edinme yöntemleriyle belirleme meselesine redüksiyon etme anlamına gelir. Gerçekten de burada çok sayıda teorik soru ortaya çıkıyor.

Bu konuların başında tüm relativizm türlerinde ortak olan bir tez vardır. O tez şu, ele alınan herhangi bir sorun, örneğin hakikat ve bilgi başka bir kavramla ilişkili olarak tanımlanır ve kapsanır. Genel göreciler referent olarak «kavramsal çerçeveleri» veya «kanıt sistemlerini» kullanırlar. Ancak epistemolojik açıdan araştırmacıların ulaştığı ortak sonuç, konunun daha somut bir alanda araştırılabileceği yönündedir.

«Bağlamsalcılık», modern epistemolojide bir tür görecelik olarak yaygın şekilde kullanılmaktadır. Bu göreceli göndergeye «bağlamsalcılık» adı verilir çünkü «konuşma bağlamını» bilgi için önemli bir gönderge olarak alır [15; 16, 59].

Vurgulanan mantık çerçevesinde, bazı araştırmacılar «bağlam» yerine «kavramsal çerçeve» (“conceptual framework”), «tutarlı bilgi akışı» (“coherent body of information”), «hipotezler ağı» (“set of hypotheses”), ve «teori» (“theory”) kavramını relativizmin daha uygun bir göndergesi olarak görüyorlar. Bu arka plana karşı “bilgi miktarı” (“body of information”) kavramı da ilgi çekicidir [16, 59].

Görecelik ve epistemolojik bağlamsalcılığın etkileşimi, vurgulanan epistemolojik ve metodolojik «bölgede» kesişir. Yani dil açısından relativizm, bağlamsallık arka planına karşı farklı görelilik kriterlerine sahip olabilir. Bu nokta otomatik olarak

felsefenin disiplinlerarası yaklaşım prizmasında çeşitli bilim alanlarının epistemolojik ve metodolojik kesişime alanına uygulanabileceğini veya disiplinlerarası bilimsel bilginin «felsefi ölçümü»nün teorik özelliklerinin dikkate alınmasını önemli kılmaktadır.

Ancak görecelik ve bağlamsalcılığın etkileşiminin felsefi açıklaması bununla sınırlı değildir. Andrey Galukhin «epistemik normları kullanarak çeşitli bağlamsal programlar hazırlamanın mümkün olduğunu» yazıyor [3, 62]. J.Grindrod, vurgulanan bağlamda «teorik bilgi» ifadesinden «bilginin atfedilmesi» (attribution) ifadesine geçişi «baş döndürücü bir epistemolojik dönüş» olarak vurgular [8, 87].

Bazı filozoflar konuya daha geniş bir şekilde yaklaşarak «ontolojinin bağlamsal olduğunu ve dolayısıyla önceden belirlenmediğini» yazıyor [6, 6].

Şu sonuca varılabilir: «epistemolojide üstün bir bilgi kavramı yoktur» [5, 117].

Yukarıda yapılan kısa karşılaştırmalar ışığında bizi ilgilendiren sorun bağlantısında modern aşamada, bilginin göreceliliğinin bağlamsallık (bu kavramın nasıl anlaşıldığına bakılmaksızın) ile yakın etkileşimi nerdeyse bilimsel bir kriter haline gelmiştir. Bu aşamada bilimsel bilgi mutlak bir gerçek olarak değil, belirli koşullar içerisinde içerik haline gelen dinamik bir süreç olarak düşünülmektedir (attribution of knowledge). Bu bağlamda “düşündüğümüz her zaman söylediğimizden fazladır” (Michael Polanyi) sözü ilginç görünmektedir.

Vurgulanan bu epistemolojik ve metodolojik özellikler prizmasında modern bilimlerin etkileşimi alanında oluşan bilginin felsefi anlayışı hakkında ne söylenebilir? Bilginin relativizmi ve bağlamsallığı onun felsefi refleksiyonu prizmasında nasıl ifade edilebilir? Bu soruları cevaplamak için modern disiplinlerarası ilişkilere özgü iki faktöre daha bakalım. Bunlar «öznelerarasılık» ve «bilimsel perspektifçilik»tir.

2.2. Öznelerarasılık ve bilimsel perspektifçilik: modern aşamada epistemolojik fonksiyonları. Öznelerarasılık, modern felsefi-bilimsel anlayışın önemli ilkelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Felsefi ve modern bilimsel yaklaşımlarda bilginin öznelerarası faaliyet sonucu olarak anlanması sanki kognitif bir normdur. Sinerjik çalışmalarda öznelerarasılık,

disiplinlerarası yaklaşımın temel metodolojik ilkelerinden biri olarak sunulmaktadır. Burada bizi ilgilendiren sorun açısından sadece bir takım felsefi noktalara odaklanmaya çalışalım.

20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren bilginin «kolektif yaratıcılık» yoluyla oluştuğu tezi bilim felsefesinde merkezi bir yer işgal etmeye başladı. Bu süreç, bir dizi yeni bilimsel yönelimin (sinerjetik, otopoez, bulanık mantıksal kümeler teorisi vb.) ortaya çıkmasıyla daha da genişletildi. Bu yönelimler çerçevesinde «öznelerarasılık» metodolojik bir ilke olarak kabul edilmeye başlandı. Şu anda öznelerarasılık daha geniş bir açıdan ele alınmaktadır. Böylece öznelerarasılık hem bilimsel araştırma faaliyetlerinin düzenlenmesi bağlamında hem de bilgi edinme biçimi olarak araştırılmaktadır. Bu genellikle bilimsel faaliyetin bir tür kolektif faaliyet olarak anlaşılması prizmasında kabul edilir. Bu açıdan bir bütün olarak öznelerarasılık bilimsel faaliyetin organizasyonu (araştırma grupları, «kolektif düşünme» vb.) olarak anlaşılabilir.

Son yıllarda öznelerarasılığın sosyo-kültürel açıdan anlanması yoğunlaşmıştır. N.Stehr, «bilgi genelleştirilmiş kolektif durumda var olur» yazıyor [17, 131]. O bu temelde bilgiyi, sosyal faaliyette «öznelerarası bir yetenek» olarak tanımlar ve bu da «öznelerarası bir kaynak olarak bilgi» anlamına olarak sağlar [17, 133 ve 136].

Öznelerarasılık, felsefe-bilim ilişkilerinde bir kavram olarak ciddi rol oynayabilen, modern aşamada disiplinlerarası ilişkilerin subjektif açısının özlü bir ifadesidir. Öznelerarasılık, bilimsel bilginin edinilmesinde bireysel ve kolektif düşünme arasındaki ilişkinin epistemolojik anlamını yansıtır.

Aynı zamanda her bilimsel bilişsel durumdaki bilginin ancak öznelerarası iletişimde gerçekleşebileceği anlamına gelir.

Bu, «bilimsel gerçek» kavramının «öznel», «nesnel», «bilimsel gerçekçilik», «görecelik», «bağlamsallık» ve diğer kavramlarla yakından ilişkili olduğu anlamına gelir ve konuya öznelerarası bilimsel etkinlik bağlamında bakmak daha doğru olacaktır. Böylece bilimsel faaliyetin ve bilgi edinmenin öznelerarası karakteri modern aşamada felsefe-bilim ilişkilerinin teorik ve metodolojik olarak anlaşılması sürecinde anahtar rol oynayabilir.

Somut olarak ifade etmek gerekirse, görüşümüze göre, felsefenin disiplinlerarası araştırma alanına disiplinlerarası bir yaklaşım

bağlamında teorik ve metodolojik «yüklenmesi», öznelerarası bilimsel faaliyetin arka planında gerçekleşmektedir. Yukarıda da vurgulandığı gibi “ontoloji bile büyük ölçüde bağlamsaldır” [6]. Aynı zamanda bilimsel anlayışı bağlamsallık nedeniyle aşırı, sınırsız göreceli olarak tasavvur etmeyi de yapıcı bir yaklaşım olarak görmüyoruz. Ayrıca her bilimsel bilginin kendine özgü bir bakış açısı vardır. Yani, dikkate alınan koşullar dahilinde elde edilen bilgi gerçeği ifade eder.

Böylece, felsefe-bilim ilişkileri çerçevesinde öznelerarasılık, «bilimsel perspektifçilik» adı verilen başka bir fenomenle ilişkilidir. Burada biz bilimsel perspektifçiliği M.Massimi'nin kastettiği anlamda kullanıyoruz [11, 139-157].

Massimi «bilimsel perspektifçiliği» şu şekilde açıklamaktadır: bilimsel perspektifçilik, tarihsel ve entelektüel olarak şartlanmış gerçek bir bilim insanının bilimsel uygulamasıdır. Massimi'ye göre «gerçek bir bilim adamının bilimsel uygulaması» üç faktörü kendinde birleştiriyor. Bunlar aşağıdaki gibidir:

- zamanın bilim camiası tarafından öne sürülen bilimsel bilgi gereksinimlerinin toplamı;
- o zamanın bilim camiasının kullanımına sunulan teorik, deneysel ve teknolojik kaynaklar;
- Bilimsel bilgi olduğu iddia edilen bilginin gerekçelendirilmesine olanak sağlayan epistemik-metodolojik ilkeler(ikinci dereceden ilkeler) [11, 152].

Görüldüğü üzere «bilimsel perspektifçilik» kavramı ana hatlarıyla öznelerarasılık anlamını taşımaktadır. Somut olarak «bilimsel perspektifçilik» öznelerarası karakterli komünikasyonda içerik alır. Daha doğrusu bilimsel bilgi, öznelerarası iletişim ortamında belirli koşullar altında oluşur.

Massimi bilimde «yeterince fikir ayrılığının» olduğunu vurgular. Bu fikir ayrılıkları metodolojik ve gerekçelendirme ilkelerinden kaynaklanır [12, 6115].

Böylece modern felsefe ve bilim arasındaki ilişkide öznelerarasılık ve bilimsel perspektifçilik önemli bir yer tutmaktadır. Görecelik ve bağlamsalcılık bilimsel bilginin oluşumunun genel karakterine aitse, öznelerarasılık ve bilimsel perspektifçilik bilgi edinmenin teorik-metodolojik açısını ifade eder. Bununla vurgulanan bu dört teorik-metodolojik ve mantıksal özellik, sentez halinde hem disiplinlerarası ilişkilerin hem de

felsefe-bilim ilişkilerinin içeriğinde önemli bir rol oynamaktadır. Bu tezden yola çıkarak modern aşamada felsefe-bilim ilişkilerinin refleksiyonu üzerinde durabiliriz.

2.3. Disiplinlerarası yaklaşım bağlamında felsefe-bilim ilişkileri. Modern aşamada felsefe ve bilim arasındaki etkileşim birçok açıdan çok önemlidir. Burada tamamen kognitif yön ile sosyo-kültürel yönün birliği bağlamı temel öneme sahiptir. Artık filozoflar, farklı bilim alanlarından insanlar ve hatta politikacılar, dünyanın güvenliğinin sağlanmasında bilimin büyük bir ihtiyaç olduğunu vurgular [10]. Politikacı-diplomat Henry Kissinger ve yeni bilgi teknolojileri uzmanları Erich Schmidt ve Daniel Huttenlocher yapay zekanın tarihin akışına, dünyanın anlamını ve insanın bu süreçteki rolüne etkisini analiz etti. Asıl soru stratejiktir: Yapay zeka insanlığı nasıl değiştirebilir? Ona hangi felaketler getirebilir? [10].

Soruyu bu şekilde ortaya koymanın ışığında Yuk Huey'in ortaya attığı «kozmoteknikçilik» kavramı ilginçtir [9].

Filozoflar ve metodolojistler modern bilimlerin tamamen kognitif açılarını analiz ederken, «hakikat», « post-hakikat», «bilgelik», «bilimsel hakikat-toplumsal çevre ilişkileri», «bilimsel biliş ve insan (toplum)», «bilim-yeni teknolojileri» vb. bu açıların araştırması yukarıda vurgulanan sorular açısından son derece önemlidir.

Bunlara göre, H.A.Kissinger'ın yukarıda alıntılanan çalışmasında yapay zekanın insanlık üzerindeki etkisini yeterince incelemek ve doğru bir şekilde tahmin etmek için her şeyden önce felsefeye ihtiyaç olduğunu açıkça belirtmesi tesadüf değildir. Filozoflar ve farklı bilim dallarının önde gelen isimleri de aynı görüştedir. Vladimir Budanov felsefesinin modern bilimsel araştırmalar için kesinlikle önemli olduğunu vurgular. Karmaşık sistemlerin (nesnelerin) disiplinlerarası yaklaşımı içinde bu noktanın önemini arttığını da belirtiyor [1].

Disiplinlerarası bilişsel alanda bilimsel bilginin oluşması ve iletişimsel fonksiyonun yerine getirilmesi kendiliğinde bilimsel bilişin felsefi anlamını gerektirir. Hem tamamen kognitif hem de bilim-toplum ilişkileri açısından önemi şüphe götürmez. Peki vurgulanan bağlamda felsefe ve bilim arasındaki ilişkiyi nasıl karakterize edebiliriz?

Öncelikle, konunun disiplinler arası bilişsel alana yerleştirilmesi için felsefe gereklidir.

Araştırılacak sorunun hem iç mantıksal organizasyonu hem de toplum üzerindeki olası etkilerinin tahmini burada önemlidir. Bu açıdan felsefe, disiplinlerarası ilişkilerin bilim içi mantıksal durum ve toplum üzerindeki olası etkilerini öngörmelidir.

Bir diğer nokta ise disiplinlerarası araştırmalarda daha geniş ve kapsamlı araştırmalar yapabilmek için felsefenin metodolojik olanaklarından yararlanma ihtiyacıyla ilgilidir. Dolayısıyla, felsefi yaklaşımların evrenselliği, gerçekliğe daha derin ve daha geniş katmanlara nüfuz etme yeteneği ve aynı zamanda yeterince genel anlamlı kavramların (kategorilerin) kullanılması, belirli bir disiplinlerarası araştırma nesnesi için verimli olabilir. Örneğin, felsefenin sosyal epistemoloji bölümü, toplum gibi karmaşık bir sistemi disiplinlerarası bir yaklaşımın prizmasından incelemek için aktif olarak kullanılmaktadır. Bu açıdan bakıldığında Hui'nin önerdiği yeni epistemoloji de ilginçtir. O «kozmoteknikçilik» kavramına başvuruyor ve mevcut aşamada genel olarak insanların Kozmos hakkındaki fikirlerinin tamamen bilimsel ve teknolojik karakterli olduğu tezini ortaya koyuyor.

Bu, her durumda, bir kişinin Kozmos hakkındaki görüşünün doğası gereği epistemik olduğu anlamına gelir. Bu anlamda «yeni epistemoloji»nin evrensel felsefi karakterde olması gerekir [9]. Hiç şüphe yok ki, vurgulanan noktada felsefe-bilim ilişkilerinin merkez noktası, felsefi yaklaşımın teorik ve metodolojik açıdan disiplinler arası araştırma alanına «eklenmesi» olmalıdır. Demek ki, bu yaklaşım dahilinde de bilimsel biliş için felsefi refleksiyon temel öneme sahiptir.

Felsefe-bilim ilişkileri çerçevesinde bir diğer önemli nokta, bilimsel faaliyetlerin organizasyonu zamanı felsefi dünya görüşü ve onun metodolojik özelliklerinin kullanılmasının imkânı ile ilgilidir. Konunun bu tarafı, bilimsel faaliyetin bir bütün olarak toplum için yararlı ve insanlar için güvenli olmasını sağlarken, araştırmacının entelektüel potansiyelinin tam olarak hayata geçirilmesi sürecinin (başka bir deyişle bilim politikası) organizasyonu ile yakından ilgilidir. Özellikle XXI. yüzyılın gelişimiyle bilimsel araştırma çalışmalarının organizasyonu, bir bütün olarak bilimsel araştırmanın ayrılmaz bir parçası haline geldi.

Felsefe-bilim ilişkilerinin disiplinlerarası yaklaşımı bağlamında yukarıda vurguladığımız

çeşitli açılara tek bir açıdan bakarsak, modern aşamada bu ilişkiler teorik, metodolojik, dünya görüşünün yanı sıra bilimsel faaliyet organizasyonunun temel ve iletişimsel özelliklerini içerir. Bu fikrin felsefi ifadesi şu ki felsefe-bilim ilişkileri disiplinlerarası bilişsel alanda salt kognitif açı ile sosyo-kültürel açının birliğini gerektirir.

Bu düzeyin ötesinde ele alınan sorun, modern bilimin koşullarında yeterli kabul edilemez. Daha somut bir şekilde ifade edersek, gelinen aşamada felsefe ve bilim arasındaki ilişkinin bilimsellik-teknolojik-toplumsallık “sistemi” ya da “ağı”nın parametrelerinden biri olduğu ve sürecin felsefe ve bilimin arasındaki daha sıkılaşmış ilişkiye ulaşacağı sonucuna varabiliriz.

Sorunun diğer tarafı ise bu ilişkide kültürel bağlamın rolünün daha da artacağına öngörülmesiyle ilgilidir. Bu, bir bütün olarak felsefi-bilimsel bilişin içerik ve stratejisinin yenilenmesiyle birlikte, toplum ve mekân ölçeğinde kabul edilmesi gerekliliğini ortaya koymaktadır.

3. Sonuç. Modern aşamada felsefe ve bilim arasındaki ilişki esasen hiyerarşik ve çok yönlüdür. Disiplinlerarası bilişsel alan bağlamında felsefe-bilim ilişkilerine bakıldığında bu nokta özellikle açıkça görülmektedir. Bu dönemde felsefi anlayışta görecelik, bağlamsalcılık, öznelarasılık ve bilimsel perspektivizmin önemi artmaktadır.

Bir bütün olarak bakıldığında felsefe ve bilim arasındaki etkileşimde etik boyutun rolü artacaktır. Bu durum bilimler arası ilişkilerde felsefenin metodolojik açıdan öneminin artacağı sonucunu doğurmaktadır.

Bu süreçte öncü rol hangi alana, felsefe mi yoksa disiplinlerarası bilimsel araştırma yönüne ait olacağı konusu da alakalı hale gelir. Analimize dayanarak şu sonuca varıyoruz ki öncü rol aynı zamanda felsefeye ya da bilime ait olmayabilir, ancak bunların karşılıklı ilişkilerinin bilişsel alanında ortaya çıkabilecek yeni bilimsel yönelimler çerçevesinde gerçekleşecek epistemolojik ve metodolojik faktörlerin önemi daha da artabilir.

KAYNAKÇA:

1. Буданов, В.Г. Методология синергетики в постнеклассической науке и в образовании // И.Г.Буданов. Методология синергетики в постнеклассической науке и в образовании. Изд. 3-е дополн. – М.: Издательство ЛКИ, – 2009, – 240 с. (Синергетика в гуманитарных науках).

2. Бушмакина, Ю.В. Междисциплинарный подход в современном историческом знании // Вестник ПГГПУ. Гуманитарные и общественные науки. – 2017, – № 3, – с. 7-20. УДК 93.
3. Галухин, А.В. Стратегия атрибуторного контекстуализма в эпистемологии // Социально-гуманитарные знания, – 2014, – № 8, – с.61-77.
4. Гулин, Д.В., Пятилетова, Л.В. Наука и философия: проблема взаимодействия: [Электронный ресурс] // Гуманитарные научные исследования. – 2019, – № 3. URL: <https://human.snauka.ru/2019/03/25678>. Müraciət tarixi: 10.11.2023.
5. Демин, С.Т. Бруно Латур и аналитическая эпистемология // Социология власти. – 2019, том 31, – № 2, – с. 116-135. DOI: 10.22394/2074-0492-2019-2-116-135.
6. Прись, И.Е. «Осевые» разногласия // Философия познания. Научно-практический журнал. – 2018, – № 2 (11), – с. 6-17. УДК 165.
7. Carter, J. A. Relativism: [Electronic resource] // In:Edward N. Zalta (ed.) / The Stanford Encyclopedia of Philosophy. (Fall – 2020 Edition). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/fall2020/entries/relativism/>. Accessed on 10.11.2023.
8. Grindrod, J. The Dizzying Turn of Epistemic Contextualism // 2020, Metaphilosophy. – 2020, – № 51(1), – pp. 87-96. ISSN 1467-9973. DOI: <https://doi.org/10.1111/meta.12406> doi: <https://doi.org/10.1111/meta.12406>.
9. Hui, Y. Recursivity and Contingency. London, New York: Rowman & Littlefield International, - 2019, - 336 pp. ISBN: 978-1786600523.
10. Kissinger, H.A., Schmidt, E., Huttenlocher, D. The Age of AI: And Our Human Future // Carmelite House 50 Victoria Embankment. London EC4Y 0DZ. John Murray (Publishers). - 256 pp. ISBN 978-1-529-37600-5.
11. Massimi, M. A perspectivalist better best system account of lawhood // In L. Patton & W. Ott (Eds.) / Laws of nature, Oxford: Oxford University Press. – 2018b, – pp. 139–157.
12. Massimi, M. Realism, Perspectivism, and disagreement in Science, Synthese, – 2021, – pp. 6115-6141. DOI:<https://doi.org/10.1007/s11229-019-02500-6>
13. Petts, J., Owens, S. & Bulkeley, H. Crossing boundaries: interdisciplinarity in the context of urban environments // Geoforum, – 2004, 39(2), – p. 593–601 DOI:10.1016/J.GEOFORUM.2006.02.008.
14. Quine, W. V. From a Logical Point of View. - New York: - Harper, - 1963, - pp. 20—46.
15. Rysiew, P. Epistemic Contextualism: [Electronic resource] // In: Edward N. Zalta (ed.) / The Stanford Encyclopedia of Philosophy (Winter – 2016 Edition). URL: <https://plato.stanford.edu/archives/win2016/entries/contextualism-epistemology/>. Accessed on 11.11.2023
16. Shevchenko, A.A., Vervoort, L. Epistemic relativism and the Gettier problem: insights from philosophy of science // Epistemology & Philosophy of Science. – 2022, vol. 59, – № 1, – pp.58–80. DOI: 10.5840/eps20225917.
17. Stehr, N. Social scientific knowledge about knowledge and information // Epistemology & Philosophy of Science, - 2023, - vol.60, - №3, pp.131–170. DOI: <https://doi.org/10.5840/eps202360346>.

